

Dr. sc. Amra Imširagić¹
Centar za vaspitanje, obrazovanje i rehabilitaciju
slušanja i govora Tuzla
Bosna i Hercegovina
Dr. sc. Amna Čatić, docent²
Univerzitet u Zenici
Azamina Imširagić³
JU.OŠ.“Tušanj“

UDK 364.632-056.26/.36-053.5
Originalni naučni rad
Primljen:17. I 2015.

STAVOVI RODITELJA DJECE SA POSEBNIM POTREBAMA O UČESTALOSTI VRŠNJAČKOG NASILJA

Sažetak: Nasilje među djecom obuhvata širok spektar agresivnih ponašanja koja se događaju među djecom od neprihvatljivog izražavanja ljutnje, rješavanjem vršnjačkih sukoba nasilnim putem do ozbiljnih incidenata uz upotrebu oružja. Iako je nasilno ponašanje u mnogome definisano agresivnim postupcima usmjerenim ka drugim osobama, agresivnost sama po sebi nije dovoljan uslov da bi takve postupke označili kao vršnjačko nasilje. Različiti konflikti, svađe, fizički obračuni među vršnjacima, mogu biti samo posljedice eskalacije sukoba između djece. Svjesna namjera da se nekom naudi, uz ponavljanje nasilnih postupka glavne su odrednice vršnjačkog nasilja, gdje su prisutni: žrtve, nasilnici i posmatrači. Cilj istraživanja je ispitati vršnjačko nasilje, posljedice koje ova negativna pojava ostavlja na cjelokupni razvoj djece s posebnim potrebama. Rezultati istraživanja djece ometene u razvoju i učešća u vršnjačkom nasilju, pokazalo je da približno jedna petina ispitanika pripada kategoriji djece koja vrše nasilje, dok jedna desetina pripada kategoriji djece koja su žrtve vršnjačkog nasilja.

Ključne riječi: vršnjačko nasilje, djeca s posebnim potrebama.

UVOD

Posljednjih godina štampa i mediji preplavljeni su informacijama o porastu nasilnih oblika ponašanja koji su počinili mladi. Postoje mnogobrojne teorije koje se bave ovom problematikom, objašnjavajući pojavu nasilja u školama lošim odnosima u porodici, potenciranjem nasilja na televiziji, siromaštvom, posljedicama ratnih i posleratnih događanja, itd. Problem eskalacije nasilja među mladima je jedan od problema koji se tiče svih nas.

Govoreći o širem pojmu vršnjačkog nasilja Baldry (2003) kaže: „Vršnjačko nasilje predstavlja bilo koji oblik fizičkog ili psihičkog učestalog nanošenja štete od strane moćnijeg i snažnijeg učenika ili grupe učenika naspram slabijeg učenika“ (Baldry, 2003, 714). Polazeći od ove definicije možemo konstatovati da vršnjačko nasilje predstavlja svaku reakciju (fizičku, psihičku ili verbalnu) sa namjerom da se nanese povreda ili šteta bilo koje vrste naspram drugog učenika. Takođe, većina autora koji su se bavili pojmovnim određenjem vršnjačkog nasilja, ističu destruktivnu snagu snažnijeg naspram slabijeg vršnjaka.

Iako je posljednjih godina publikovano mnoštvo naučnih i stručnih radova čija je osnovna tema vršnjačko nasilje, samo mali broj autora bavi se djecom s posebnim potrebama kao mogućim žrtvama ili počiniocima nasilja. Obično se smatra da su djeca s posebnim

potrebama izložena većem riziku od vršnjačkog nasilja u poređenju sa djecom djecom iz opšte populacije (Whitney, Smith, Thompson, 1994, 215). Flint i Morton (Flynt, Morton, 2004, 331) smatraju da bi hostilno okruženje moglo da iznjedri, iako malu, veoma problematičnu grupu učenika, koji su skloni ugnjetavanju djece s posebnim potrebama. Ovi učenici nerijetko potiču iz porodica u kojima se fizičko nasilje koristi kao uobičajna vaspitna mjera. Njihovi su roditelji emocionalno hladni, nedosljedni u vaspitanju (Olweus, 1993). S obzirom na to da i porodice djece s posebnim potrebama mogu imati slične karakteristike, neka djeca s posebnim potrebama mogu postati nasilnicima, a dešava se da isto dijete ima ulogu i nasilnika i žrtve u različitim socijalnim situacijama (Glumbić, Kaljača, Žunić-Pavlović, 2007, 214). Pojava vršnjačkog nasilja u školama, smatra se, manje proizvodom škole, već je prenijeta iz porodičnog i vršnjačkog okruženja (Kranjić, 2002, 28).

Osnovni zadatak društva je obrazovanje, odnosno prosvjećivanje porodice u prihvatanju i ostvarivanju pravih vaspitnih uloga. Da bi škola mogla uspješno da ostvaruje svoju funkciju u sferi preventivnog djelovanja, kada je u pitanju vršnjačko nasilje, mora planirati sadržaj rada sa roditeljima. Nikakvo nasilje nad djecom ne može se opravdati, a svako nasilje nad djecom može se spriječiti.

Problem i cilj istraživanja

Vršnjačko nasilja u kojemu sudjeluju učenici oštećenog sluha, kao počinitelji nasilnih radnji ili kao žrtve nasilništva, rijetko je ispitivano. Dixon (Dixon, 2006) navodi neobjavljene rezultate istraživanja provedenog na Sveučilištu u Sheffieldu tijekom kojega su odrasle gluhe osobe govorile o osobnim iskustvima tokom obrazovanja. Kao najčešći oblici nasilja navode se: nazivanje gluhe djece pogrdnim imenima, udaranje, socijalno odbacivanje.

Nasilje među učenicima sve je prisutnije u našoj zemlji. Svijest društva o problemu nasilja među učenicima na niskoj je razini. Iako je posljednjih godina obilježeno znanjima o pojavnim oblicima, uzrocima nasilja u školama za djecu s posebnim potrebama, smatramo da istraživanje ovog problema nije adekvatno. Istraživanje ovog problema nužno je i neophodno kako bi se spriječila ekspanzija nasilja među učenicima. Ovim istraživanjem uz pomoć dostupnih informacija i dobivenih rezultata dobit ćemo realnu sliku o rasprostranjenosti, uzrocima i posljedicama vršnjačkog nasilja

Cilj istraživanja je da se ispita rasprostranjenost vršnjačkog nasilja djece sa posebnim potrebama prema procjeni roditelja.

Hipoteze istraživanje

Glavna hipoteza

Glavna hipoteza našeg istraživanja glasi: Pretpostavlja se da je vršnjačko nasilje prisutno u populaciji djece s posebnim potrebama prema procjeni roditelja, te da ostavlja posljedice na razvoj djece s posebnim potrebama.

Pomoćne hipoteze

- H₁ Pretpostavljamo da ne postoji statistički značajna razlika u ispoljavanju vršnjačkog nasilja u odnosu na spol ispitanika.
- H₂ Pretpostavljamo da se ispitanici muškog spola više pojavljuju u ulozi nasilnika u odnosu na ispitanike ženskog pola.
- H₃ Pretpostavljamo da je izloženost vršnjačkom nasilju djece s posebnim potrebama u međusobnoj povezanosti sa školskim postignućem.
- H₄ Pretpostavljamo da se prema procjeni roditelja najveći prosječni nivo nasilničkog ponašanja manifestiralo kroz psihološke znakove nasilništva.

Metode istraživanja

U istraživanju su korištene sljedeće metode:

- analitičko – deskriptivna metoda;
- metoda teorijske analize;
- servej metoda.

Instrumenti istraživanja

Problem vršnjačkog nasilja i posljedica koje ono ostavlja na djecu s posebnim potrebama je veoma kompleksan. Njegova kompleksnost se ogleda i u načinu mjerenja ove pojave. U istraživanju je korišten mjerni instrument kojeg je konstruisao Suzić (2011), pod nazivom PIONP-SKALER i ima za cilj da sakupi porodične informacije o nasilničkom ponašanju djeteta prema vršnjacima. *PIONP-skaler (porodične informacije o nasilničkom ponašanju djeteta)* sastoji se iz četiri supтеста sa ukupno 24 stavke. Prvi suptest, pod naslovom Fiziološki znakovi nasilništva ima šest stavki, od kojih jedna glasi: Smatra da treba fizički kažnjavati djecu koja su plašljiva, koja zamuckuju ili su slabija kako bi ih očvrstuo. Drugi suptest, pod naslovom Psihološki znakovi nasilništva, ima sedam stavki, od kojih jedna glasi: Dijete naglo mijenja raspoloženje, lako eksplodira. Treći suptest mjeri bihevioralne znakove nasilništva, ima osam ajtema, od kojih jedan glasi: Rado priča o tuči u kojoj je

nekoga pretukao ili pobijedio. Četvrti supstest registruje materijalne znakove nasilništva, ima osam ajtema, od kojih jedan glasi: Dijete iznudaže novac od vršnjaka i troši ga u nepoznate svrhe. Ovaj skaler popunjavaju roditelji skalom procene: 0 = nikada, 1 = povremeno, 2 = često i 3 = uvijek.

Drugi je Upitnik o žrtvama i nasilnicima *BVQ: Bully/ Victim Questionnaire*, koje je konstruisao Olweus (1993) i služi za prikupljanje podataka o žrtvama vršnjačkog nasilja i nasilnicima. Olweus je pošao od postavke da na osnovu samoizvještavanja učenika možemo konstatovati frekvenciju nasilja, a na osnovu učestalosti ponovljenog nasilja registrovati koji to učenici pokazuju nasilničko ponašanje, a koji su žrtve. Dakle, u ovom instrumentu imamo dva konstrukta: žrtve i nasilnici. Svaki konstrukt se sastoji od po 11 pitanja koja mjere izloženost učenika nasilju i razne forme nasilničkog ponašanja. Na sva pitanja se odgovara skalom: a) skoro svaki dan (često), b) rijetko ili nikad i c) nikad. Za nasilništvo su konstruisana ista pitanja, samo što su učenici sada u ulozi nasilnika. Jedno od pitanja glasi: *Neko mi je prijetio da će mi nešto ružno napraviti*, a drugo *Neko me je jako istukao*. Ovo su dva od jedanaest pitanja koja govore o učenicima kao žrtvama. Za nasilništvo su konstruisana ista pitanja, samo što su učenici sada u ulozi nasilnika. Ovaj instrument je pokazao vrlo dobre mjerne karakteristike i donio dragocjene nalaze za pedagošku teoriju i nastavnu praksu.

Obzirom da je istraživanje vršeno u okviru doktorske disertacije, obavljen je razgovor sa direktorima, pedagozima, dogovoren je način i vrijeme anketiranja roditelja. S ciljem osiguravanja iskrenosti odgovora anketiranje je bilo anonimno.

Uzorak istraživanja

Uzorak istraživanja čine učenici s posebnim potrebama V, VI, VII, VIII razreda u Tuzli, Banjoj Luci, Sarajevu. Uzorak obuhvata 123 učenika i to: po 18 učenika petih, šestih 27, sedmih 22 učenika i osmih razreda 18 škola za obrazovanje učenika sa posebnim potrebama, devetih razreda 7, a učenika koji pohađaju srednju školu bilo je 3, od toga učenika drugih razreda 11, trećih 8 učenika i četvrtih razreda 12 učenika. Uzorak istraživanja činili su učenici oštećenog sluha 38, učenika sa mentalnom retaradacijom 28, učenika s oštećenjem vida 2, učenika sa motoričkim poremećajima 9, kao učenika i sa 24 kombinovanim smetnjama, po polu djece bilo je 72 dječaka (58.54%) i 51 djevojčica (41.46%).

Uzorak obuhvata 123 roditelja učenika koji pohađaju specijalizovane ustanove za vaspitanje, obrazovanje i rehabilitaciju učenika sa posebnim potrebama u Tuzli, Sarajevu i Banja Luci.

Statističke metode obrade podataka

Sva statistička obrada podataka obavljena je u programu IBM SPSS Statistics, verziji 17. Podaci su obrađeni u programu IBM SPSS Statistics 17. Od deskriptivnih statističkih parametara izračunate su apsolutne i relativne frekvencije, te aritmetičke sredine sa standardnim devijacijama. Kod poređenja dva nezavisna uzorka korišten je *t*-test nezavisnosti, dok je kod testiranja zavisnih opservacija primjenjen *t*-test zavisnih uzoraka. Također, u radu je korištena i jednofaktorska analiza varijanse za poređenje tri ili više nezavisnih uzoraka, dok je kod naknadnih (post-hoc) poređenja korišten Tamhane test. Za analiziranje povezanosti mjerenih pojava u istraživanju, primijenjena je Spearman-ova korelacija rangova kao neparametrijski test, te Pearson-ova linearna korelacija kao parametrijski statistički test, dok je kod analize višestrukih korelacija između zavisne i odabranih nezavisnih varijabli postavljen linearni regresijski model (Stepwise method). Testiranje hipoteza je obavljeno na nivo značajnosti od 5% (0.05). Statistički rezultati prikazani su tabelarno i grafički.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I NJIHOVA INTERPRETACIJA

Nasilje među vršnjacima sve je češći problem u našem društvu. Brojna istraživanja rađena su na tom području, te su na temelju njih napravljeni i razni intervencijski programi u školama. Nažalost, rezultati takvih programa zasad nisu dali očekivane rezultate. U Bosni i Hercegovini su se uglavnom provodila istraživanja u osnovnim školama za populaciju djeca bez fizičkih i psihičkih oštećenja. Zbog toga je bilo neophodno ispitati stanje u našoj zemlji i to među djecom s posebnim potrebama. U prvom dijelu istraživanja interesovala nas je incidencija izloženosti nasilju i vrsta ometenosti među djecom s posebnim potrebama, obzirom na spol. Rezultati prikazani su u Tabeli 1. podudaraju se sa nekim istraživanjima rađenim među djecom iz redovne populacije.

Tabela 1. Prosječne vrijednosti ajtema skale BVQ-žrtve kod muških i ženskih ispitanika u odnosu na vrstu ometenosti.

Ometenost	Spol djeteta			
	Muški		Ženski	
	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Oštećenje sluha	0.69	0.35	0.60	0.38
Mentalna retardacija.	0.79	0.65	1.08	0.49
Oštećenje vida	0.54	0.27	0.41	0.17
Tjelesna invalidnost	1.02	0.48	0.70	0.37

Kao žrtve, u prosjeku ($M = 1.08$) najviše su se osjećala djeca ženskog spola, sa mentalnom retardacijom, kao i djeca muškog pola sa tjelesnom invalidnošću, gdje je prosječna vrijednost ajtema na skali-žrtva iznosila $M = 1.02$. Najmanje su se kao žrtve osjećala djeca sa oštećenjem vida, što prikazuju dobijene prosječne vrijednosti za muške ispitanike $M = 0.54$ i ženske ispitanike $M = 0.41$. Sve ostale dobijene prosječne vrijednosti skale BVQ-žrtve kod muške i ženske djece, a u odnosu na vrstu ometenosti, prikazane su u Tabeli 1.

U Tabeli 2. predstavljene su prosječne vrijednosti ajtema skale BVQ-nasilnik kod muških i ženskih ispitanika, a u odnosu na vrstu ometenosti. Najveću prosječnu vrijednost ($M = 0.94$) izjašnjavanja kao nasilničkog ponašanja imala su djeca sa mentalnom retardacijom muškog spola, te djeca sa oštećenjem sluha također muškog spola ($M = 0.71$).

Tabela 2. Prosječne vrijednosti ajtema skale BVQ-nasilnik kod muških i ženskih ispitanika u odnosu na vrstu ometenosti.

Ometenost	Spol djeteta			
	Muški		Ženski	
	<i>Aritmetička sredina</i>	<i>Standardna devijacija</i>	<i>Aritmetička sredina</i>	<i>Standardna devijacija</i>
Oštećenje sluha	0.71	0.53	0.52	0.50
Mentalna retardacija	0.94	0.80	0.47	0.49
Oštećenje vida	0.42	0.23	0.23	0.17
Tjelesna invalidnost	0.35	0.44	0.26	0.23

Prosječne vrijednosti ajtema skale BVQ-žrtve u Tabeli 3 kod muških i ženskih ispitanika a u odnosu na školski uspjeh, pokazuju da je najveća prosječna vrijednost na skali zabilježena kod muških ispitanika koji su imali školski uspjeh kao „dovoljan“ ($M = 1.22$), te kod ženskih ispitanika koji su imali školski uspjeh „dobar“ ($M = 1.11$)

Tabela 3. Prosječne vrijednosti ajtema skale BVQ-žrtve kod muških i ženskih ispitanika u odnosu na školski uspjeh.

Školski uspjeh	Spol djeteta			
	Muški		Muški	
	<i>Aritmetička sredina</i>	<i>Standardna devijacija</i>	<i>Aritmetička sredina</i>	<i>Standardna devijacija</i>
Dovoljan	1,22	0.72	0.85	0.61
Dobar	0.84	0.47	1.11	0.39
Vrlo dobar	0.75	0.43	0.68	0.49
Odličan	0.51	0.40	0.52	0.31

U Tabeli 4 prikazane su prosječne vrijednosti ajtema skale BVQ-nasilnik kod muških i ženskih ispitanika u odnosu na školski uspjeh. Kao što se može zapaziti, najveću prosječnu vrijednost ($M = 0.79$) nasilničkog ponašanja imali su muška djeca sa školskim uspjehom – dovoljan, kao i muška djeca sa školskim uspjehom - dobar ($M = 0.69$). Kada su u pitanju ženska djeca, najveća dobijena prosječna vrijednost za sub-test nasilnik zabilježena je kod školskog uspjeha „dobar“ ($M = 0.53$).

Tabela 4. Prosječne vrijednosti ajtema skale BVQ-nasilnik kod muških i ženskih ispitanika u odnosu na školski uspjeh.

Školski uspjeh	Spol djeteta			
	Muški		Muški	
	<i>Aritmetička sredina</i>	<i>Standardna devijacija</i>	<i>Aritmetička sredina</i>	<i>Standardna devijacija</i>
Dovoljan	0.79	0.93	0.28	0.27
Dobar	0.69	0.60	0.53	0.45
Vrlo dobar	0.57	0.47	0.18	0.28
Odličan	0.39	0.53	0.40	0.43

U istraživanju (Moeller, 2001) utvrdio je da se potencijalni prediktor školski uspjeh pokazao značajnim za predviđanje vršnjačkog nasilja. Dobijeni rezultati potvrdili su ranije dobijene, da antisocijalna i agresivna djeca postižu slabe rezultate u učenju. Djeca koja imaju probleme sa školskim uspjehom osjećaju se neuspješnim i odbačenim od strane vršnjaka. Sve ih to vodi ka antisocijalnom ponašanju čiji je jedan oblik agresija.

Strategija smanjena vršnjačkog nasilja sastojala bi se u pomoći djeci da savladaju nastavno gradivo i poprave školski uspjeh. Na ovaj način djeca bi se više zainteresovala za školu, a bila bi lakše prihvaćena od strane vršnjaka, pa bi se smanjile frustracije koje pobuđuju na vršnjačko nasilje.

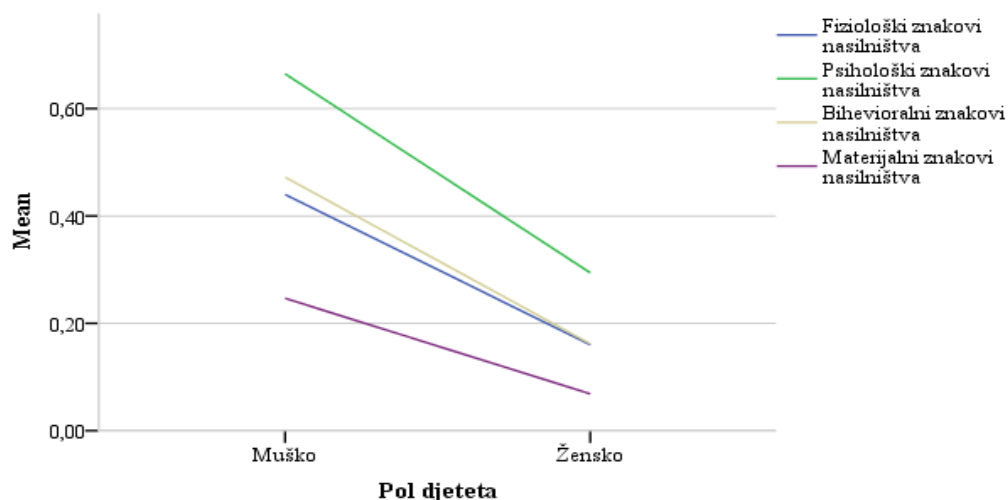
Testiranje pretpostavke o statistički značajnim razlikama u ispoljavanju vršnjačkog nasilja između muškog i ženskog pola djeteta

T-test nezavisnosti, uz nivo značajnosti od 0.05, otkrio je statistički signifikantnu razliku između muške i ženske djece u aritmetičkim sredinama svih dimenzija znakova nasilništva prema procjeni roditelja na skali *PIONP-SKALER*.

Tabela 5. Statističke vrijednosti dimenzija nasilničkog ponašanja djeteta prema procjeni roditelja u odnosu na pol djeteta (PIONP-SKALER)

Znakovi nasilništva (PIONP-SKALER)	Spol djeteta				t	p
	Muški		Ženski			
	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Aritmetička sredina	Standardna devijacija		
Fiziološki	0.44	0.54	0.16	0.18	4.09	0.000
Psihološki	0,66	0.64	0.29	0.23	4.48	0.000
Bihevioralni	0.47	0.66	0.16	0.27	3.57	0.001
Materijalni	0.25	0.40	0.07	0.13	3.55	0.001

Statistički značajno, prema procjeni roditelja muška djeca ispoljavaju viši stepen nasilništva u odnosu na djecu ženskog spola. Najveći prosječni nivo nasilničkog ponašanja manifestiralo se kroz psihološke znakove nasilništva, kako kod muške djece ($M = 0.66$), tako i kod ženske ($M = 0.29$), zatim kroz bihevioralne znakove nasilništva, gdje je prosječna vrijednost kod muške djece iznosila $M = 0.47$, dok je kod ženske iznosila $M = 0.16$. Fiziološki znakovi nasilništva manifestirali su se kao treći po jačini od četiri mjerene dimenzije u studiji, gdje su muška djeca pokazivala znakove nasilništva u prosjeku od $M = 0.44$, a ženska djeca u istom prosječnom nivou, kao i kod bihevioralnim znakovima nasilništva $M=0.16$. Najniži nivo znakova nasilništva pokazao se kod materijalne dimenzije, kako kod muške djece ($M=0.25$), tako i kod ženske djece ($M = 0.07$), što se može vidjeti iz Tabele 5. Također, položaji prosječnih vrijednosti znakova nasilničkog ponašanja djeteta s posebnim potrebama, a u odnosu na spol, prikazani su na Slici 1.

Slika 1. Položaji aritmetičkih sredina znakova nasilničkog ponašanja djeteta s posebnim potrebama u odnosu na njihovu pol (PIONP-SKALER)

ZAKLJUČAK

Ovaj rad rezultat je istraživanja provedenog u ustanovama gdje se obrazuju i vaspitaju djeca sa posebnim potrebama sa područja opštine Tuzle, Sarajeva i Banja Luke. Za cilj je imao da utvrdi stepen ispoljenosti i izloženosti različitim oblicima vršnjačkog nasilja, ali i posljedice koje ova negativna pojava ostavlja na cjelokupni razvoj ove djece.

Rezultati istraživanja djece ometene u intelektualnom razvoju i učešća u vršnjačkom pokazuju da približno jedna petina ispitanika pripada kategoriji djece koja vrše nasilje, dok jedna desetina pripada kategoriji djece koja su žrtve vršnjačkog nasilja. Rezultati istraživanja do kojih smo došli pokazali su da se ova kategorija djece podjednako pojavljuju u ulozi žrtve i nasilnika. Vršnjačko nasilje su iskusila djeca ženskog pola s mentalnom retardacijom ($M = 1.08$), kao i djeca sa tjelesnom invalidnošću gdje je prosječna vrijednost ($M = 1.02$). Djeca sa poremećajima u tjelesnom razvoju su sa lako uočljivim deficitom, koji utiče na njihov izgled i kretanje, manje su integrisana u vršnjačku grupu, te su zbog ovih karakteristika izložena nasilju vršnjaka. Najmanje su žrtve vršnjačkog nasilja bila djeca s oštećenjem vida, što prikazuju dobijene prosječne vrijednosti za muške ispitanike $M = 0.54$ i ženske ispitanike $M = 0.41$. Najveću prosječnu vrijednost $M = 0.94$ iskustava sa nasilničkim ponašanjem imala su muška djeca sa mentalnom retardacijom, te muška djeca sa oštećenjem sluha.

Rezultati istraživanja ukazuju na statistički signifikantnu razliku između muške i ženske djece u svih dimenzijama nasilništva, prema procjeni roditelja, na skali *PIONP-SKALER*. Prema procjeni roditelja, muška djeca statistički značajno ispoljavaju veći stepen nasilništva u odnosu na djecu ženskog pola.

U budućim istraživanjima bilo bi značajno posvetiti se istraživanju educiranosti defektologa/nastavnika o prevenciji vršnjačkog nasilja. U tu svrhu mogu poslužiti rezultati ovog istraživanja. Preventivno djelovanje treba razvijati na primjeni određenih programa za sprečavanje vršnjačkog nasilja. Takvim programima treba omogućiti vaspitanje životnih vrijednosti kao što su: ljubav, poštovanje, tolerancija, odgovornost, saradnja.

Pitanje i dileme koje se kristalizuju pred nama, moguće je razriješiti novim istraživanjima u ustanovama gdje se obrazuju i vaspitaju djeca sa posebnim potrebama. Istraživanje ne predstavlja kraj jednog procesa, već novi početak razdoblja istraživanja i mijenjanja, tačnije unapređivanje vaspitno-obrazovne prakse u radu sa djecom s posebnim potrebama.

LITERATURA

1. Baldry, A.C.(2003). Bulling in shools and exposure to domestic violence, *Child Abuse and Neglect*, 27 (7)
2. Dixon, R, (2006). A framework for managing bullying that involves students who are deaf or hearing impaired, *Deafness & Educatin Internationa*,8 (1), pp.11-32
3. Flynt, S. W., & Morton, R. C. (2004). Bullying and children with disabilities. *Journal of Instructional Psychology*, 31, 330-333.
4. Glumbić. N., Kaljača, S., Žunić-Palović, V. (2007). Ometena deca - žrtve vršnjačkog nasilja, *Beogradska defektološka škola*, br.2, str.211-230
5. Kranjić, S. (2002). Poštovanje drugog preduslova za uspostavljanje i razvoj dječijih prijateljstava; U; Šefor, J., Maksić, S., i Joksimović, S: *Uvažavanje različitosti i obrazovanje*, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, str.71-77
6. Moeller, T. G., (2001). *Youth aggression and violence: A psychological approach*. Mahwah, NJ.: Lawrence Erlbaum.
7. Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford, UK: Blackwell Ross.
8. Suzić N. Kako prepoznati žrtve i nasilnike u vršnjačkom nasilju. U zborniku *Vršnjačko nasilje: priručnik za škole*. Banja Luka: Filozofski fakultet. 2010, 127-144 <http://www.suzicnenad.com/knjige.html>. očitano. 8.4. 2011

Amra Imširagić, Ph.D

Amna Čatić, Ph.D

Azemina Imširagić

ATTITUDES OF PARENTS OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS OF FREQUENCY OF PEER VIOLENCE

Summary

Bullying among children encompasses a wide range of aggressive behaviors that occur among children from unacceptable expression of anger, resolving peer conflicts through violence, serious incidents involving weapons. Although violent behavior in many ways defined the aggressive actions directed toward others, aggression itself is not a sufficient condition to such procedures marked as bullying. Various conflicts, quarrels, physical clashes among peers, can only be the consequences of the escalation of conflict between children. Conscious intent to harm someone, with repeated violent actions, is the main determinants of bullying, where they are present: victims, bullies and observers. The aim of this study was to investigate the bullying, the consequences of this negative phenomenon leaves the overall development of children with special needs. Results of research of children with developmental disabilities and their participation in peer violence, show that approximately one-fifth of the respondents belong to the category of children who bully , while tenth belongs to the category of children who are victims of bullying.

Key words: bullying, children with special needs.